

**Universitatea “ Petru Maior”
Târgu – Mureș
DEPARTAMENTUL I.F.R.D.**

ALEXANDRA SILVAȘ

Comunicare educațională

**Pentru uzul studenților
2008**

CAPITOLUL I

COMUNICAREA UMANĂ

1.1. *Retrospectivă asupra comunicării*

Comunicarea a fost percepută ca element esențial al existenței umane încă din antichitate. Elementele concrete ale teoriei comunicării apar, însă, în secolul VI, î.Hr., în lucrarea „Arta retoricii”, a lui Corax din Siracusa. Platon și Aristotel au fost continuatorii aceste preocupări, astfel că alături de matematică și filozofie, comunicarea a devenit obiect de studiu în Lyceum și în Academia Greacă.

În Evul Mediu, când dezvoltarea bisericii ia amploare, comunicarea are noi dimensiuni, deoarece această perioadă coincide și cu formarea primelor formațiuni statale. Acest lucru se observă deoarece, în fiecare stat, existau persoane care se ocupau de consemnarea faptelor, de scrierea documentelor și de elaborarea legilor. Se cristalizează sisteme comune de scheme specifice anumitor zone ale lumii.

Epoca modernă a reprezentat perioada de explozie a dezvoltării comunicării sub toate aspectele ei. Progresul tehnic și al științelor a favorizat apariția mijloacelor de comunicare, care au avut ca impact intensificarea comunicării între indivizi, grupuri și, mai ales, între diverse comunități.

1.2. *Comunicarea informațională- cibernetică*

Orice teorie a comunicării presupune evidențierea, inventarierea diferitelor domenii în care conceptele sale vor putea fi aplicate. Între acestea se află limbajul verbal, limbajul nonverbal, mass-media, cultura, telecomunicațiile, informatica etc.. Evidențierea diversității și multitudinii domeniilor nu face decât să îmbogățească și mai mult conceptul de comunicare. Ele pun în lumină ceea ce este comun, nemodificabil tuturor, dar și specificitatea.

În ultimul timp, a fost dezvoltat un număr mare de mijloace noi de comunicare. Acestea s-au afirmat simultan comunicării în masă, în scopul comunicării bilaterale – între doi indivizi sau între două instituții – suprimând obstacolele și

desființând distanțele.

Telecomunicațiile, informatica și mass-media tind, astăzi, să genereze mijloace noi de comunicări. Aceste noi mijloace combină în diverse modalități trei elemente:

- un element de transmisie: telefonul;
- un instrument de calcul: ordinatorul;
- un instrument de afișaj: televizorul.

Din punct de vedere al aplicațiilor, noile mijloace se divid în:

- mijloace care se adresează instituțiilor – întreprinderilor administrației;
- mijloace destinate particularilor, indivizilor.

Din punct de vedere al căilor, există patru categorii:

- teledistribuția
- videotransmisia
- sateliții
- teledifuziunea

acestea sunt modalități de prelungire a mijloacelor actuale precum radioul și televiziunea, nemodificând raporturile cu publicul, păstrând aceleași relații într-un mijloc central și un public larg printr-un canal comun de difuzare. Prin gama largită de programe ele aduc un public nou, dar dispun și de posibilitatea creării unui

public special, care solicită un program anumit. Prin urmare, telecomunicațiile presupun tehnici noi, care le prelungesc pe cele clasice – telefonul și telexul – permițând:

- punerea în legătură a unui număr mare de persoane simultan;
- stabilirea de contacte cu persoane aflate în mișcare, chiar în mijloace de transport: radio-telefonul, sistemele de apel;
- transmiterea de imagini: telecopiile, videofonul;

Telematica – videotextul, banca de date – pune la dispoziția persoanelor și instituțiilor resurse de informații dintr-o rețea de telecomunicații.

Spre deosebire de mijloacele audio-vizuale: cinema, radio, TV, care au determinat și continuă să producă o pasivitate utilizatorilor, fiindcă aceștia nu pot modifica nici ordinea, nici viteza de succesiune a secvențelor, noile mijloace, precum videotecile, dau utilizatorilor un rol activ. Ele pot permite cercetarea sistematică a unei informații ce corespunde unei anumite nevoi. De asemenea, ele sporesc rolul scrisului, reintroduc imaginea în secvențe organizate și manevrabile cu posibilitatea derulării lente a imaginii și stop-cadru, care

revalorizează, într-un anumit fel, cultura clasică bazată pe scris și pe capacitatea intelectuală. Ele cer însă utilizatorilor cunoașterea codurilor abstracte sau numerice și le impun eforturi de asimilare a structurilor logice riguroase.

Aceste tehnici dau acces maselor la un număr considerabil de date, permițând cercetarea selectivă în funcție de nevoile concrete.

1.2.1. Comunicarea ca situație tehnică

În opinia lui Shannon, care a elaborat în 1952, un model al comunicării, în cadrul teoriei informației, comunicarea poate fi definită ca transmitere a unui mesaj dintr-un loc în altul, acest proces, cuprinzând următoarele elemente:

Emițător (E) --codare (C)--canal (C)--decodare (D)—receptor(R), între emițător și receptor fiind o relație de feedback, doar după ce informația a parcurs tot traseul.

Conform acestei scheme, procesul comunicării se bazează pe stabilirea unei relații între un emițător și un destinatar, adică receptorul.

Emițătorul, care dorește să ofere o informație, va trebui să o

traducă într-un limbaj accesibil destinatarului și compatibil cu mijloacele de comunicare utilizate. Această traducere în limbaj adecvat poartă denumirea de codare.

Această teorie a comunicării, care a apărut în contextul ciberneticii a fost apreciată și de anumiți lingviști, printre care și Jakobson (1963), însă în viziunea lor această teorie prezintă și câteva neajunsuri, printre care:

- teoria ignoră total faptul că în comunicație sunt implicați indivizi sau grupuri, care sunt supuși unor influențe și din partea factorilor de natură psihologică, a unor constrângeri sociale, precum și a anumitor sisteme de norme și valori;
- teoria privește comunicarea ca pe un proces linear, secvența de feedback nefiind posibilă doar după ce informația a parcurs întregul traseu de la emițător la receptor;

1.3. *Comunicarea psihosocială*

„Omul este, înainte de toate, limbaj”

Karl Propper

Prin excelență, omul este o ființă socială care nu poate trăi izolat și care interacționează cu restul lumii. El relaționează permanent cu semenii săi. În fapt, întâlnirea dintre două (sau mai multe) persoane reprezintă o situație în care se face schimb de semne, gesturi, sentimente, idei.

Termenul de „comunicare” provine din latinescul „comunis”, adică „a-și face datoria în comun, a împărtăși, a spune împreună, a amesteca, a uni”. A comunica înseamnă „a face cunoscut, a da de știre, a informa, a înștiința, a spune” sau (despre oameni, comunități sociale etc.) „a se pune în contact cu”, după cum și „a fi în legătură cu”, „a duce la” (DEX, 179).

Constantin Noica considera sensul termenului „cuminecare” ca fiind mai apropiat procesului comunicării umane. „Comunicarea e de date, de semnale sau chiar de semnificații și înțelesuri; cuminecare e de subînțelesuri” (C. Noica, 1970).

Comunicarea umană se efectuează în sisteme și limbaje complexe, care trec ușor de la limbaje verbale la cele neverbale, de

la gest la simbolul matematic sau al culorilor, de la sunete la tonuri, de la ritmuri la tăceri. Cu ajutorul acestor mijloace sunt puse în mișcare semnificații. Recunoașterea acestora este primul pas spre „împărtășirea întru ceva”, ceva care devine elementul comun, care unește.

„Comunicarea umană este esența legăturilor interumane, exprimată prin capacitatea de a descifra, permanent, sensul contactelor sociale realizate cu ajutorul simbolurilor și al semnificațiilor social-generalizate, în vederea obținerii stabilității ori a unor modificări de comportament individual sau la nivel de grup” (L. Soitu – Psihologie Socială, Tg.Mureș 200 – pag. 57). Fără comunicare oamenii nu ar putea să devină oameni și nu ar putea să cultive valorile proprii. Comunicarea umană este un act menit să realizeze o legătură pentru a influența menținerea sau, în funcție de interese, modificarea comportamentului celuilalt. Aceasta pentru că nu se realizează niciodată fără intenția de a influența calitativ, nu doar cantitativ.

Privită ca proces în desfășurare, comunicarea constă în „transmiterea și schimbul de informații (mesaje) între persoane, în circulația de impresii și de comenzi, în împărtășirea de stări afective, de decizii și judecăți de valoare, care au ca scop final

obținerea de efecte la nivelul particular, interior al fiecărui individ.” (Petre Anghel – 2003). „, Comunicarea înseamnă a spune celor din jur cine ești, ce vrei, pentru ce dorești un anumit lucru și care sunt mijloacele pe care le vei folosi pentru a-ți atinge scopurile.” În acest sens a comunica înseamnă și a tăcea, a aștepta reacția, răspunsul celui cărui i te-ai adresat.

Nu există grup social dacă nu există comunicare. Psihosociologii au subliniat că în cadrul muncii în echipă comunicarea are un important rol de reglare și de sincronizare a eforturilor individuale. Dar este nevoie de intercomunicare și între grupurile sociale. Este vorba de comunicarea dintre specialiști și dintre discipline, o intercomunicare la nivelul profesiilor, ceea ce înseamnă respect pentru tine, dar și pentru ceilalți, de a cunoaște și de a te face cunoscut, acceptarea premisei că dincolo de convingerile și cunoștințele proprii pot exista valori la fel de autentice, convingeri la fel de puternice și la alți indivizi, dar și la alte colectivități de pe alte meridiane ale globului terestru.

„Comunicarea înseamnă a supraviețui și a învăța și pe alții să supraviețuiască” (Petre Anghel – 2003). Ea reprezintă expresia vieții. Omul începe viața anunțându-și sosirea și o termină tot comunicând. Totul este comunicare pentru că ea se află în inima

vieții umane, sociale. (L. Soitu – Ped. Comunicării – Editura Didactică și pedagogică R.A. București – 1977).

Din punct de vedere psihosociologic, comunicarea reprezintă *un ansamblu de procese prin care se efectuează schimburi de informații și de semnificații între persoane care se află într-o situație socială dată*. Orice comunicare este o interacțiune, ea prezentându-se ca un fenomen dinamic care implică o transformare, ea fiind subsumată unui proces de influență reciprocă între mai mulți actori sociali. În acest tip de comunicare nu se poate vorbi cu strictețe de un emițător și un receptor, ci de doi *locutori* aflați în interacțiune, deci, doi interlocutori. (Sălăvăstru, C-tin)

Comunicarea nu poate fi concepută ca un simplu proces de transmitere, ea bazându-se pe interacțiune, constituind întotdeauna o tranzacție între locutori: emiterea și receptarea sunt simultane, emițătorul fiind în același timp receptor și receptorul fiind și emițător.

Comunicarea reprezintă un act social, deliberat sau involuntar, conștient sau nu. Watzlawick, care face parte din susținătorii „noii comunicări” este de părere că *voit sau nu dacă este interacțiune atunci în mod sigur există și comunicare*

deoarece orice comportament are valoarea unui mesaj.

Comunicarea nu se bazează exclusiv pe exprimarea orală, ea fiind un sistem cu multiple canale. Gesturile, mimica, poziția corporală și chiar tăcerea sunt acte de comunicare care vehiculează o semnificație. Întotdeauna comunicarea are mai multe obiective, iar pentru eficientizarea ei trebuie detectat obiectivul real al comunicării, care de cele mai multe ori nu coincide cu cel care este declarat de către interlocutori. Deci, în comunicare ne întâlnim atât cu obiective declarate (explicite) cât și cu obiective nedeclarate (explicite).

1.4. De ce comunicăm?

Procesul de comunicare este determinat de anumite motivații, care reprezintă mobilurile, motivele pentru care s-a adoptat un comportament sau altul. Gama motivațiilor conduitei umane poate fi descrisă într-o suită de noțiuni: trebuință, impuls sau propensiune, dorință, intenție, scop, aspirație, ideal (I. Radu – coordonator, I. Druțu, M. Miclea, T. Podar, V. Preda – 1991).

Nevoia de comunicare este determinată de un spectru larg de motivații. Ea poate lua diferite forme:

a) nevoi fizice/biologice – aceste motivații au ca origine, pe lângă întrebuințarea biologică, fundamentală, și pe aceea de sănătate corporală și a minții. Absența unei comunicări satisfăcătoare duce la pericole ce amenință viața însăși. (L. Soitu – Ped. Comunicării – Editura Didactică și pedagogică R.A. București – 1977 pag. 12).

b) nevoia de identitate – facilitează însăși dorința și voința de supraviețuire și afirmare. Comunicarea este aceea care ne demonstrează că suntem ceea ce suntem. (L. Soitu, 1997);

c) nevoi sociale, de interrelaționare – în care intră:
- nevoia de includere/cuprindere, ca parte într-un anume sistem relațional; uneori alianțe informaționale (după exemplul elevilor și studenților care studiază împreună), sau relații formale (comunitate religioasă, colectiv de lucru, căsătorie etc.).

- dorința de autoritate, de a avea o anumită influență asupra altora;

- nevoia de afecțiune – adesea subscrisă nevoii de respect – prin care se demonstrează că fiecare dorește să conteze, să reprezinte ceva pentru celălalt

A. Maslow distinge cinci mari categorii ale nevoilor esențial umane. Dintre acestea, cele de securitate, respectul de sine și de desăvârșire a sinelui, sunt procese realizabile exclusiv în actul de comunicare cu lumea, înțeleasă în întregul ei – social, natural și spiritual.

1.5. Pentru ce comunicăm?

Permanent oamenii comunică între ei având anumite scopuri. De cele mai multe ori comunicarea se face fără a conștientiza importanța acțiunii și fără a o analiza. Scopul și mijloacele comunicării sunt exploatate nativ, sunt rezultatul unor experiențe și doar uneori necesită programări speciale.

Cei mai mulți analiști consideră că omul comunică pentru:

- **a informa** (despre ceva sau cineva, despre propriile nevoi etc.). În acest caz individul însuși crede că este în posesia unei informații și simte nevoia să o transmită și altora.

- **a convinge** – convingerile noastre ne motivează faptele, atitudinile, deciziile, iar acestea au urmări grave legate de viața noastră și de a altora. Puține acțiuni pot fi declanșate și finalizate dacă ești sau te simți singur.

Pentru a cere sprijinul cuiva este nevoie să argumentezi, să explici, să vorbești. Toate acestea nu se pot produce în afara comunicării.

- **a impresiona** – când argumentele logice nu ajung sau nu se suprapun peste modul de gândire al interlocutorului, aducem argumente sentimentale, povestim ceva care să-l impresioneze, facem apel la întâmplări care l-au marcat, sau la situațiile în care, deși era logic ce a făcut sau ce a zis, ceva anume s-a întâmplat în ciuda faptului că inițial altele păreau a fi rezultatele și, dacă este nevoie, plângem, râdem, cântăm, dansăm etc, facem totul pentru a-i stârni interesul.

- **a provoca o reacție, a provoca o acțiune** – vorbim, convingem, tocmai pentru a stârni o reacție din partea interlocutorului. Îl ajutăm să facă ceva, să se simtă motivat în acțiune, să se simtă în putere și după plecarea noastră.

- **a amuza** – simțim nevoia să ne amuzăm și să amuzăm și pe alții. Glumele, umorul, jocul în general presupun de fiecare dată o recentrare sau o schimbare de plan față de mesajele obișnuite. Depinde de gradul de educație și de civilizație felul în care comunicăm amuzamentul nostru sau

vrem să trezim o stare de amuzament semenilor noștri.

- **a ne face înțeleși;**

- **a ne exprima puncte de vedere** – să spunem ce credem și ce simțim noi, să ne definim pe noi, să vorbim, să privim realitatea prin ochii noștri, prin mintea și inima noastră. Capacitatea de a exprima o părere personală, un punct de vedere original în legătură cu o situație dată este semnul adevăratei personalități.

- **a obține o schimbare de comportament sau de atitudine** – de obicei se dorește schimbarea în bine a comportamentului cuiva.. pornirile native spre dezordine și neascultare societatea le opune comunicarea cu scopuri benefice, transformatoare. Ceea ce urmăresc educatorii (părinții, profesori, învățători) este ca beneficiarii comunicării să devină oameni stăpâni pe voința lor, iar atunci când rămân singuri să se comporte ca niște ființe formate, cu un caracter integru. Este important de știut însă că binele trebuie oferit cu profesionalism, atunci când este nevoie de el.

- **a fi acceptați** – suntem neacceptați, de obicei, fiindcă nu reușim să ne facem cunoscuți, nu am trimis mesajele corespunzătoare sau mesajele nu au fost recepționate corect.

Comunicarea are tocmai scopul de a ne pune în legătură unii cu alții, de a ne cunoaște și de a ne face cunoscuți. În caz contrar, apar sentimente de frustrare, care pot genera acțiuni sau comportamente deviate.

- **a nu tăcea** – uneori și tăcerea este un mijloc de comunicare.

- **a ne refuza** – vorbim pentru că nimeni nu ascultă.

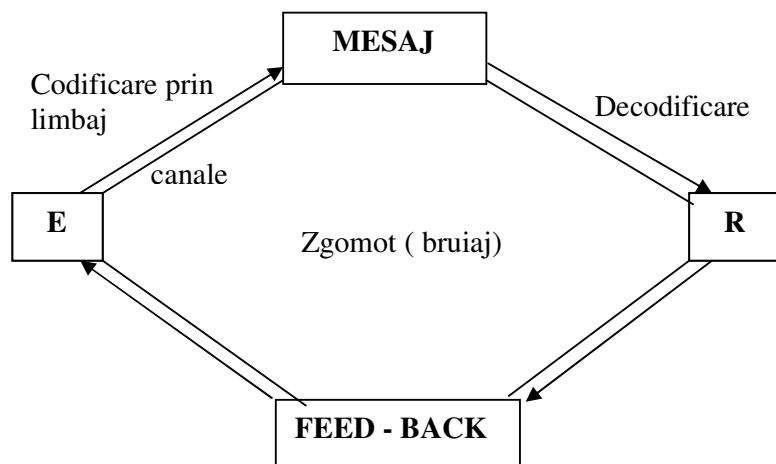
Vorbim ca să ne descărcăm.

(Anghel. P. , 2003)

1.6.Cum comunicăm?

Orice comunicare presupune transmitere și recepționare de mesaje.

Schema comunicării

Emițătorul reprezintă sursa mesajului. El este inițiatorul comunicării, elaborează mesajul, alege mijloacele de comunicare, mesajul, receptorul, formulează mesajul pentru a fi înțeles de către receptor.

Mesajul reprezintă forma fizică verbală, scrisă sau gesturi în care Emițătorul codifică informații. Are două dimensiuni: conținutul și relația și are ca obiective informarea, convingerea, impresionarea, amuzarea, obținerea unei reacții. Mesajul poate fi o idee, un ordin sau orice altceva care, supus procesului de codificare și decodificare, urmează să influențeze receptorul. Codificarea presupune „traducerea” mesajului de către Emițător în simboluri care pot fi înțelese de către Receptor. Decodificarea este acțiunea prin care Receptorul traduce mesajul într-unul propriu și realizează apoi feed-back-ul (retroacțiunea, răspunsul).

Limbajul (simbolurile specifice folosite pentru codificare) poate îmbrăca diferite forme și din aceste forme rezultă anumite tipuri de comunicare: limbaj verbal (scris sau oral), limbaj nonverbal (al corpului, al spațiului, al timpului, al lucrurilor), limbaj paraverbal (tonalitatea, inflexiunile vocii, ritmul de vorbire, pauzele dintre cuvinte, modul de accentuare a cuvintelor, ticurile verbale). Limbajul paraverbal se bazează pe simboluri care pot fi interpretate diferit chiar de persoane care vorbesc aceeași limbă. Există și limbajul interior, suportul propriei noastre gândiri.

Canalele comunicării sunt căile pe care circulă mesajul (inclusiv instrumentele de comunicare) și feed-back-urile. Ele pot fi formale sau informale. Cele formale sunt definite prin structura organizațională și sunt destinate circulației informaționale necesară realizării sarcinilor specifice. Cele informale sunt destinate comunicării între indivizi și/sau grupuri în interiorul sau în afara sarcinilor de serviciu. Canalele informale sunt mai rapide și mai eficiente decât cele formale.

Mijloacele de comunicare pot fi discuția de la om la om, care îmbracă diferite forme: interviu, prezentare, utilizarea telefonului, fax-ului, poștei etc.

Receptorul este primitorul de mesaj care trebuie să se pregătească pentru a primi mesajul. Ascultarea mesajului este cel puțin tot atât de importantă cât transmiterea lui.

Contextul (mediul) reprezintă totalitatea condițiilor exterioare comunicării. Poate influența efectele comunicării prin situațiile prezente, condiții de loc, de timp.

În toate elementele componente ale comunicării poate exista zgomot (bruiaj). Poate perturba comunicarea.

Toate aceste elemente alcătuiesc procesul comunicării. Obiectivele comunicării sunt vizate de către treptele de efectivitate

a comunicării. Acestea se referă la: receptarea comunicării, acceptarea intențiilor Emițătorului și schimbarea produsă la Receptor prin cunoaștere, atitudine, comportament.

CAPITOLUL II
COMUNICAREA DIN PERSPECTIVĂ
EDUCAȚIONALĂ

2.1. Relația educator – educat

Constituie una din problemele majore ale învățământului contemporan. Sensul formativ al învățământului contemporan – în plan mondial, cât și românesc – impune mai mult ca oricând luarea în considerare a acestei relații, pe fondul căreia se realizează sarcinile complexe ale formării personalității elevului.

În plan istoric, atât în gândirea pedagogică, cât și în practica educativă s-au conturat două puncte de vedere opuse privind relația educator – educat. Unul, specific pedagogiei tradiționale, bazat pe comunicare unilaterală, de la educator la educat, care pune accentul pe influențele exterioare ce se exercită asupra elevului, neluându-se în considerare clasa cu rețeaua ei complexă de comunicații, altul, care consideră elevul exclusiv ca subiect al educației, în afara oricărei dirijări din partea educatorului (educația liberă). Ambele puncte de vedere au caracter unilateral și resping posibilitatea

realizării unei comunicări și a unui dialog autentic între cei doi factori implicați: educator – educat.

În viziunea pedagogiei moderne relația educator – educat este concepută ca o relație de mare complexitate, care implică un dialog permanent între cei doi factori implicați în procesul educațional, o comunicare reciprocă angajând toate laturile personalității acestora.

Experiența îndelungată a școlii arată că elevii învață și se formează așa cum sunt călăuziți de educator. Personalitatea elevului este educată de personalitatea educatorului, spiritualitatea unuia se hrănește din spiritualitatea celuilalt, ceea ce face necesară o abordare interpersonală plurisubiectuală, dialogată a interacțiunii pedagogice, capabilă să asigure nu numai dimensiunea informațional-operatională a transmiterii de cunoștințe ci și dimensiunea umană, psihosocială, a creșterii și coevoluției în comun a partenerilor de interacțiune: educatorul și elevii. Educatorul nu mai reprezintă doar persoana care propune conținuturi, dă lecții, formează sarcini, are anumite conduite, ci are rolul de a stimula și întreține activismul investigator al elevului, de a crea condițiile în care elevul să se comporte într-un anumit fel, să descopere și să-și pună probleme și sarcini de

cunoaștere. El trebuie să cunoască bine și să se transpună în psihologia elevului, urmărind schimbarea locului și rolului elevului în actul educațional, stimularea activității și angajării acestuia în procesul propriei formări. Dialogul deschis trebuie să solicite spontaneitatea și receptivitatea elevilor, să dezvolte gândirea divergentă, spiritul de investigare, curiozitatea științifică și creativitatea în rezolvarea problemelor.

Pe de altă parte, elevul- ca obiect și subiect al educației- trebuie să fie conștient de rolul său, deoarece eficiența acțiunii educative este dependentă de gradul de angajare și participare a sa la propria formare.

Din precizarea locului și rolului celor doi factori în relația pedagogică apare ideea de autoritate și libertate, ca elemente indispensabile ale procesului educațional. Autoritatea, în accepția pedagogiei moderne, este înțeleasă ca un factor care mediază accesul la cultură, suscită căutarea, stimulează spiritul de inițiativă și participarea activă și creatoare a elevilor în procesul educațional. (Marcus, S-1987)

Funcționalitatea relației educator- educat presupune lărgirea continuă a sferei atributelor pe care cerințele sociale și condițiile psiho - pedagogice ale învățării le impun față de status-ul

profesorului și al elevului.

Relația educator- educat presupune și a-l considera pe acesta din urmă ca făcând parte dintr-un grup social. Din punct de vedere psihosocial, în cadrul relației educator- educat, se pot distinge două niveluri: nivelul formal și nivelul informal.

Nivelul formal include toate fenomenele ce apar ca urmare a interacțiunii dintre educator și educați, în urma investirii sale oficiale cu diverse roluri: conducător al procesului de învățământ, diriginte, conducător de cerc etc..

Nivelul informal este constituit din relațiile interpersonale, intersubiective sau psihologice ca se stabilesc între educator și elevi, sau între elevi ca membrii ai aceluiași grup. Aceste relații de simpatie – antipatie – indiferență au o puternică încărcătură afectivă și facilitează apariția unui climat psihosocial care poate amplifica sau diminua conlucrarea dintre educator și educați.

Cele două niveluri se află într-o strânsă interdependență, funcționând, de fapt, concomitent și fiind două laturi inseparabile ale aceluiași fenomen: interacțiunea educator – elevi. Nu trebuie uitat însă faptul că această interacțiune este

condiționată de conduita empatică a educatorului față de educat, a educatului față de educator, dar și de sistemul relațional existent la nivelul grupului clasei. Astfel, o relație pedagogică fondată pe o comunicare autentică va permite educatorului să sesizeze momentul și să suscite experiențe favorabile elevilor în deplin acord cu personalitatea lor.

Relația profesor-elev trebuie să fie structurată încât elevul să îndrăznească să acționeze în prezența profesorului, să coopereze cu el, să răspundă la întrebări, să pună la rândul său întrebări, să formuleze ipoteze, opinii și interpretări personale. În momentele cheie, relația comunicativă trebuie să fie o interlocuțiune a două minți.

Stimularea și menținerea interesului elevilor în timpul lecției depinde de o serie de factori motivaționali dar și de modalități retorice. Es observă utilizarea dezvoltării subtile a intensității vocii, a pauzeleor, a dramatizării în redarea unui conținut carea se pretează la interpretări nuanțate. Mecanismul vorbirii didactice se sprijină pe calități ca: forță, corectitudine, suplețe.

2.2. Implicații ale afectivității în relația educator – educat

„Fondul psihicului nostru este afectivitatea: reprezentarea, ideea, raționamentul nu sunt decât forme intelectualizate ale sentimentelor. Atenția, memoria, judecata, reflexul, instinctul, tendința, toate sunt de natură afectivă”.

D. Bertrand – Barraud

Pornind de la această idee, putem afirma că oricare din influențele exercitate asupra educatului nu pot fi suficient de bine înțelese dacă nu se iau în considerare și aspectele de natură afectivă.

Personalitatea în formare a elevului suferă acțiunea mai multor influențe. Astfel, în cadrul strict al sistemului de învățământ sunt **influențele formale**. Influențele exercitate prin intermediul altor instituții, dar în afara celor școlare (cluburi, formații artistice de amatori etc.) sunt **influențele nonformale**. În sfârșit, influențele neintenționate, nesistematice, care de multe ori sunt exercitate divergent (familie, grup de prieteni, mass-media) poartă denumirea de **influențe informale**.

Influențele formale, în special, sunt împărțite în:

- **Influențe instructiv – informative**, exercitate prin intermediul obiectelor de învățământ din cadrul activităților școlare;

- **Influențe formativ – educative**, acționând asupra dezvoltării diferitelor procese psihice și a trăsăturilor pozitive de caracter.

Fiecare dintre aceste influențe nu poate fi pe deplin înțeleasă, nu se poate exercita eficient și nu poate determina trăsături bine articulate în structura personalității, decât dacă analizăm și aspectele de natură afectivă care sunt implicate.

Rolul educatorului este de a facilita reciprocitatea afectivă în educație. Comportamentul său afectiv poate influența pe mai multe planuri personalitatea celui educat. Astfel, poate fi stimulent al activității intelectuale, catalizant în plan acțional, amplificator și modelator al trăirilor afective ale celui educat.

Educatorul nu trebuie să se rezume numai la transmiterea de informații, ci trebuie să devină un consilier și, câteodată, un punct de sprijin pentru situațiile existențiale dificile ale elevului. Maturizarea, dezvoltarea presupun dezechilibru, tensiuni între mediu și cel ce se dezvoltă. Educatorul trebuie să fie sensibil și

atent la modul în care se produc asimilările și acomodările succesive ale personalității în devenire.

Psihologia atrage atenția asupra unui adevăr de care, în general, toți cei care se ocupă de educarea tinerilor să țină seama: copiii nu trebuie feriți complet de greutate, de obstacole, de conflicte sau de situații în care să-și poată exersa comportamentul afectiv de natură oblativă. Viața socială însăși nu este altceva decât o „constelație” de asemenea situații și copilul trebuie pregătit pentru viață. Depășirea greutăților reprezintă un prilej de afirmare și întărire a personalității.

Fiecare copil are dorințe, insatisfacții, tensiuni, care structurează o personalitate unică, ce trebuie înțeleasă și sprijinită. Educatorul trebuie să-și îndrepte atenția și spre acele trăiri care nu ating planul conștiinței, dar care au însemnătatea lor. Comunicând cu elevul, dascălul află și motive, tendințe, porniri mai puțin conștiente. De asemenea, produsele activității: compuneri, creații plastice etc. îi dau posibilitatea să cunoască universul lăuntric al personalității copilului, iar concluziile să le pună în slujba sporirii eficienței procesului instructiv – educativ.

Activitatea oricărui cadru didactic este dificilă și responsabilă. Orice eroare atitudinală și afectivă în relațiile cu

elevii poate avea urmări incalculabile în planul ființei umane supuse procesului educativ. Educatorul trebuie să cunoască structura psihică a grupului, dar și pe cea individuală și să vibreze cognitiv și afectiv, adecvat obiectivelor instructiv – educative și studiului dezvoltării fiecărui elev (lucrând diferențiat).

Educator nu transmite informații cu atitudine afectivă neutră, ci, alături de mesajul cognitiv – educativ, emană vibrații cerebral – afective care cumulează concomitent mai multe funcții:

- Trezesc apetitul intelectual și rezolvă sarcinile motivației optime;
- Transmit informații esențializate în structuri logice, cognitive și afective;
- Construiesc judecăți de valoare pentru a forma convingeri, concepții;
- Creează tensiuni intelectuale pentru a dezvolta

capacitățile intelectuale și procesele cognitive, afective etc.

Odată cu unda sonoră a codului verbal, a ideilor, explicațiilor, educatorul transmite elevilor și pulsațiile, trăirile intelectuale, morale, afective, estetice proprii, emise de sonoritatea ideatică lăuntrică. Fără această vibrație intelectual – afectivă rezultatele muncii instructiv – educative sunt modeste.

Elevii rămân fără motivație, fără aspirație, fără sete de cunoaștere și nu devin „constructori de sine”.

Omul este o ființă rațional – afectivă. Toate ființele au nevoie de afectivitate. Omul, însă, este un mare producător și consumator de afectivitate. Energia psihică și afectivă umană este receptată de elev și are mari implicații asupra sănătății bio-psihice și afective și asupra randamentului școlar. Iubirea, dorul, regretul, mila, extazul, nostalgia, sentimentele intelectuale, morale, estetice, religioase sunt sentimente specific umane care se cultivă numai dacă cel care este cultivator le are și le aplică adecvat.

Gradul de maturitate afectivă a educatorului are o mare importanță în calitatea raporturilor sale cu cel educat. Studiile psihologice arată că dacă educatorul rămâne imatur din punct de vedere afectiv, el se va opune imaturității naturale a copilului. De asemenea, va manifesta agresivitate în cazul copilului care manifestă un asemenea comportament, sau culpabilitate dacă o asemenea stare întâlnește la cel educat. Elevul va sesiza slăbiciunile educatorului și le va exploata pentru a se elibera de constrângerile educative. Dacă, dimpotrivă, educatorul dispune de maturitate personală, care îi permite să-și soluționeze

propriile dificultăți, el va putea sprijini și pe alții în efortul de adaptare. Echilibrul interior al educatorului oferă posibilitatea deschiderii, disponibilității afective. Este o condiție importantă în vederea identificării elevului cu personalitatea celui ce educă.

Echilibrul afectiv al educatorului va induce la elevi, pe măsură ce acesta din urmă se dezvoltă, un comportament afectiv din ce în ce mai matur. Iubind, educatorul va fi la rândul lui iubit, respectându-și elevii, el se va bucura de prestigiu, interesându-se de elevi și căutând să și-i apropie, până la urmă răspunsul lor va fi de aceeași măsură.

2.3. Comunicarea educațională

„În comunicarea educațională actul pedagogic este unul curativ. Elevului, fiind ajutat să vorbească, i se procură sursa satisfacerii, împlinirii unor nevoi de exprimare spontană, ori bine gândită și pregătită. Astfel, devine posibilă comunicarea eficientă și, pe această cale, manifestarea lui liberă, favorizată de forța lui de a comunica, de încrederea că poate da limpezime și frumusețe ideii, gândului, trăirii.”(Șoitu, L.)

Comunicarea educațională sau comunicarea pedagogică reprezintă un transfer complex, multifazial și prin mai multe canale ale informațiilor între indivizi sau grupuri ce-și asumă simultan sau succesiv rolurile de emițători și receptori, semnificând conținuturi dezirabile în procesul de învățământ.

Comunicarea educațională presupune o interacțiune de tip feedback, privind atât informațiile explicite, cât și pe cele adiacente, transmise pe alte canale.

Noțiunea de comunicare implică o anumită reciprocitate, fiind mai generală și mai completă decât informarea, care este

doar o latură a comunicării.

Comunicarea educațională presupune o procesualitate circulară, care se înscrie într-o anumită temporalitate de care ține cont și care, la rândul ei o modelează.

Conform unor analize întreprinse de unii cercetători, comunicarea poate fi ierarhică și reciprocă.

Comunicarea ierarhică se caracterizează prin faptul că interlocutorii ocupă poziții diferite, unul fiind superior, emițând mai mult, altul inferior, recepționând cu precădere mesaje. Interlocutorul cu poziția superioară are cel mai des inițiativa mesajului, iar mesajul este codat, previzibil și de tip prescriptiv.

Comunicarea reciprocă, din contră, este cea care în care partenerii nu ocupă nici unul o poziție privilegiată, inițiativa mesajului aparținând fiecăruia în egală măsură, iar mesajul este mai puțin previzibil, mai informativ și procesul ca atare este mai deschis perfecționărilor (Berger, 1988).

Comunicarea educațională implică ambele strategii, predominanța uneia într-un anumit context fiind justificată de obiectivele vizate, conținutul transmis, metodele și mijloacele didactice desfășurate. În timp ce profesorul emite, locutorul-elev își construiește, pe baza elementelor informaționale remise, mesajul

său, care în parte, va fi returnat explicit sau prin transparența mimicii, gesturilor profesorului. Acesta face două acțiuni în același timp, vorbește și își ascultă elevii în același timp. Comunicarea didactică are un aspect improbabil, deoarece strategia didactică în orice moment poate fi resemnificată.

Educația se realizează prin intervenții ale maturilor, preponderent prin comunicare, în mentalitatea și comportamentul personalității celor ce sunt educați.

În contextul analizei comunicării educaționale, deosebit de oportun este conceptul de *intervenție educativă*, introdus de Constantin Sălăvăstru (1995). Intervenția educativă vizează orice act uman prin intermediul căruia se realizează o anumită influență asupra unui individ, influență capabilă să determine o anumită reacție a acestuia, o anumită modificare a personalității sale. Intervenția educativă presupune producerea unei relații de comunicare prin intermediul limbajului natural, artificial sau al celui gestual, limbajul educațional constituind un mijloc de realizare a unei intervenții educative.

Sălăvăstru distinge trei tipuri fundamentale de intervenție educativă (Sălăvăstru, C-tin, 1995):

- *Intervenții educative prin sine sau autointervenții* – în care purtătorul intervenției se concretizează în procese, stări, trăiri intrinseci personalității receptorului, iar intervenția se declanșează ca urmare a impactului acestor stări; în cazul acestui tip de intervenții cel care realizează intervenția și cel asupra căruia se realizează intervenția sunt aceeași persoană.

- *Intervenții educative prin altul* – reprezintă cazul clasic al educației, în care receptorul suferă influența unei alte persoane sau realități personalizate.

- *Intervenții educative prin „mentalități” comunitare* – în care purtătorul intervenției se concretizează în valori ale grupurilor, iar relația receptorului cu astfel de valori declanșează o intervenție educativă.

Comunicarea pedagogică/ didactică/ educațională este o formă specifică a comunicării umane, fiind un proces de emisie – recepție a unor mesaje sub formă de cunoștințe, sentimente, emoții, deprinderi, abilități etc.. Ea se bazează pe relațiile interpersonale dintre educator și educați, sub aspectul vehiculării informațiilor despre acțiuni, situații, despre participare, influențare, adaptare etc..

Din perspectiva managementului clasei de elevi, comunicarea este văzută ca o,, comuniune a elementelor cognitiv –

afective, cu scopul de a transmite informația, a inspira credință, a induce o emoție sau de a da la iveală un comportament printr-un proces alternant de interacțiune între scris, vizual, nonverbal, vocal, auditiv, simbolic și comportament(Level și Golk).

Comunicarea pedagogică prezintă câteva trăsături generale:

- Se desfășoară între cel puțin doi parteneri de tipul: educator- elev, elev- educator, elev- elev;

- Mesajul este conceput, organizat și structurat logic de către educator, pe baza unor obiective;

- Are un efect de învățare, urmărind influențarea, modificarea și stabilitatea comportamentelor individuale sau de grup;

- Generează învățare, educație și dezvoltare, în același timp, prin implicarea activă a elevului în actul comunicării;

- Este complexă, integrând diferite tipuri de comunicare: verbală, paraverbală(empatică), nonverbală(gesturi sugestive, descriptive, expresive), scrisă, vizuală cu

funcție informativă, de stimulare a gândirii independente, a spiritului de observație și a creativității.

Limbaajul didactic este un limbaj intenționat(instrumental) – utilizează limbajul obișnuit, vocabularul, structurile gramaticale, modul de expunere, pentru că va recurge la noțiunile de transmis cu ajutorul acestuia- și, de aceea, explicit pe tot timpul utilizării. Comunicarea pedagogică instrumentală are obiectiv, vrea efect și se poate modifica în funcție de reacția interlocutorului, de feedback- ul primit. Intenția se exprimă prin obiectivele stabilite și anunțate de la început, indiferent de forma de desfășurare a învățării. Explicațiile sunt însoțite de descrieri ajutătoare, mai ample: experiențe, materiale, instrumente sau rezultate calitative ori cantitative.

Comunicarea pedagogică se desfășoară pe bază de **denumiri**, recurgând la verbe care desemnează, invocă; **echivalențe**(nelipsind parantezele); **caracterizare**(comparații- directe/ implicite, științifice/ comune; **analize și sinteze, inducții** sau **deducții**.(C. Sălăvăstru, 1995)

Fiecare dintre aceste elemente se regăsește în activitatea didactică și are preponderență în grupul- clasă cărui i te adresezi. Această determinare inevitabilă transformă actul de transmitere a

cunoștințelor într- o comunicare interpersonală/ intersubiectivă, deoarece comunică două persoane, una adresându-se celeilalte. Educatorul nu poate ignora elevul, așa cum nici acesta nu se va detașa niciodată complet de profesorul- vorbitor, coordonator al unei activități.

Comunicarea trebuie să ușureze învățarea rolurilor sociale și a contactelor umane, ceea ce înseamnă asimilarea regulilor de dialogare civilizată, de a asculta și vorbi, de a pune întrebări și a răspunde, de a emite și descifra mesajele verbale, paraverbale și nonverbale.

Relațiile de comunicare se pot instaura cu ușurință în condițiile în care, în clasă(grup), se creează o atmosferă plăcută, de respect și simpatie cu efect stimulat. O comunicare pedagogică se va întemeia pe respect(respect reciproc), în măsura în care educatorul îl evidențiază. Interlocutorii- și în situația de învățare- au nevoie să- și îndeplinească dorința de cunoaștere, fără însă a renunța la propriile identități.

Comunicarea pedagogică este una direcționată(orientată), de ghidare, de dirijare în funcție de obiectivele stabilite. Aceasta se face prin ordinea de prezentare a cunoștințelor; prin procedeele de evidențiere a cuvintelor cheie

și a principiilor de interpretare- prin semnele și simbolurile folosite; prin instrucțiunile oferite; prin modul de formulare și ordonare a întrebărilor; prin organizarea introducerii în temă; prin rezumatele oferite; prin exemplele și schemele utilizate. Este, așadar, o comunicare bazată pe obiective și pe nevoile, posibilitățile și dorințele elevilor.

Centrarea pe obiective- ale elevului, ale educatorului și mediului de învățare- reprezintă învățarea învățării. Altfel spus, comunicarea pedagogică este una evaluativă și autoevaluativă, atât pentru profesor, cât și pentru elev. Centrată pe ideea,, a învăța să înveți”, acțiunea didactică urmărește:

- Capacitatea de a pune în relație informațiile anterioare cu cele noi;
- Evaluarea în raport cu noile achiziții;
- Mobilizarea unitară a cunoștințelor spre crearea

nevoii de cercetare și a altora;

- Încorporarea reprezentărilor între cele oferite și viața socială, științifică și culturală.

Din punct de vedere al codului folosit, al mijlocului de comunicare și al funcțiilor acesteia, comunicarea pedagogică beneficiază de clasificări și sublinieri importante, reținând însă

utilizarea integrală a comunicării orale și scrise, a cuvântului rostit și prezentat, fie numai sonor, numai scris sau în combinația audio- vizuală, beneficiindu-se de simultaneitate. Codurile utilizate în comunicarea pedagogică sunt însoțite de coduri de interpretare, prin intermediul cărora se pun în valoare funcțiile comunicării, dominantă fiind funcția formativă.

Fiind o comunicare interpersonală și de grup, comunicarea pedagogică este o interacțiune în care au loc acțiuni explicite/ directe ori implicite/ indirecte. Predominante sunt interacțiunile verbale. A vorbi nu înseamnă obligatoriu a schimba informații și, cu atât mai puțin, a modifica statutul- intern- al ascultătorului. Este necesar ca enunțul să fie înțeles, să fie identificat conținutul informației, dar și intenția locutorului, urmând ca acesta să- și definească atitudinea, comportamentul, propriile reacții față de ceea ce a spus.

Nu există comunicare fără un mesaj implicit, uneori altul decât cel exprimat. Este ceea ce va fi spus mereu prin comportamentul neverbal, în diversitatea formelor sale de prezentare.

În comunicarea pedagogică un rol important îl are și contextul în care aceasta se desfășoară, prin funcția selectivă,

creativă, complementară, orientativă, de individualizare, transformativă. În absența cunoașterii contextului, pot apărea ușor în mintea elevilor diferențe de percepere, de înțelegere, de putere de pătrundere și abstractizare.

Educatorul- în comunicarea pedagogică- trebuie să asigure în permanență adaptarea la situația educativă, la situația de învățare. O primă cerință a creșterii eficienței activității instructiv-educative este aceea ca educatorul să cunoască foarte bine nivelul de cunoștințe și vocabularul elevilor cu care lucrează, pentru a- și adecva comunicarea la nivelul experienței de cunoaștere și lingvistice al acestora.

Comunicarea educațională, în literatura de specialitate , se bucură de o multitudine de definiții, pe care Luminița Iacob le-a analizat și a realizat următoarele sublinieri:

- Actul comunicării este văzut ca o unitate a informației cu dimensiunea relațională, acesta din urmă fiind purtătoare de semnificații, contextualizând informația: (o informație verbală imperativă – citește!, vino!, scrie!- în funcție de situație și de relația dintre actorii comunicării, poate fi: poruncă, provocare, îndemn, sugestie, ordin, etc.).

- Perspectiva telegrafică asupra comunicării este înlocuită

de modelul interactiv, care analizează actul comunicativ ca o relație de schimb între parteneri care au fiecare, simultan, un dublu statut-emițător și receptor; ca urmare, mai vechea atribuire a rolului de emițător profesorului și a celui de receptor elevilor, este discutabilă;

- Analiza exclusivă a informațiilor codificate prin cuvânt și implicit, concentrarea pe mesajele verbale pierd tot mai mult teren în fața diversității codurilor utilizate (cuvânt, sunet, gest, imagine) și a acceptării multicanalității comunicării (vizual, auditiv, tactil, olfactiv) în ansamblul său, comportamentul interlocutorului are valoare comunicativă.

- Comunicarea ca formă te interacțiune, presupune câștigarea și activarea competenței comunicative, care este deopotrivă aptitudinală și dobândită. Absența acesteia sau prezența ei defectuoasă explică eșecul sau dificultățile pe care profesorii, unii dintre ei foarte bine pregătiți științific, le au în activitatea curentă. A fi profesor înseamnă nu numai a poseda cunoștințe de specialitate, dar și capacitatea de a le transpune și traduce didactic, adică posibilitatea de a ști ce, cât, cum, când, în ce fel, cu ce, cui, etc. Oferi aceste cunoștințe.

Comunicarea este un circuit care se autoedifică și

autoreglează permanent, pe când informarea ține mai mult de reguli statornice. În cazul unui proces de comunicare, după părerea lui Ardoine (1988), interlocutorii *crează și inventează nu numai conținuturi, dar și procese, reguli, procedee și modalități ale schimbului lor. Inteligența consumată în comunicare este mai ales de ordin strategic, pe când cea subordonată informării este mai curând de ordin logic.*

2.4. *Forme și niveluri de comunicare*

Omul are nevoie de comunicare pentru a ajunge la conștiința propriului său statut. Procesul de formare a conștiinței de sine cere o permanentă comunicare, inclusiv comunicare cu sine.

În funcție de numărul de participanți, comunicarea poate avea loc la unul dintre nivelurile:

- Intrapersonal;
- Interpersonal;
- în grup;
- În cadrul comunicărilor publice.

1). Comunicarea intrapersonală (vocea noastră interioară)

Este esențială pentru echilibrul emoțional interior. Omul se cunoaște, se judecă pe sine, își pune întrebări, își răspunde, gândește, analizează, reflectează, repetă mesaje destinate altora.

2). Comunicarea interpersonală

Ocupă cea mai mare pondere în cadrul nivelelor comunicării. Prin intermediul ei ne cunoaștem semenii și ne cunoaștem și pe noi înșine prin imaginea lor despre noi.

Pentru a ne defini propria ființă, propriul statut avem nevoie de confirmări din partea celorlalți. „Nu se poate vorbi de propria confirmare decât prin ceilalți și numai în măsura în care ești și tu pentru ceilalți o asemenea „oglină” care răspunde așteptării lor de obiectivitate. Te regăsești în ceilalți în condițiile sau prin condiția regăsirii lor în tine.” (L. Soitu – 2000).

Comunicarea interpersonală are unele trăsături definitorii:

- Întâlnire față în față;
- Particularizarea rolului participanților: indivizii trebuie să comunice unii cu ceilalți în scopul dezvoltării

relațiilor personale:

- acolo unde există un grad ridicat de încredere;
- atunci când fiecare persoană este pregătită să discute deschis despre propriile sentimente și trăiri;
- unde există preocupare și legătură mutuală între participanți.

În acest sens, comunicarea non-interpersonală este activitatea oamenilor care comunică pur și simplu pentru că trebuie.

- Dublu sens: există întotdeauna un flux bidirecțional al comunicării. (Petre Anghel – 2003).

3). Comunicarea în grup

Se desfășoară când un grup de oameni se întâlnește pentru a rezolva o problemă, pentru a lua o decizie sau pentru a face propuneri legate de o activitate care-i interesează în egală măsură sau îi motivează diferit.

Prin acest tip de comunicare se asigură schimbul de informații în interesul grupului, se împărtășesc cunoștințe, experiențe, se dezvoltă idei noi, se rezolvă probleme, fie că este comunicare într-un grup de prieteni sau comunicare în cadru organizațional.

4). Comunicarea de masă

Reprezintă orice ansamblu de mijloace și tehnici care permit difuzarea mesajelor scrise, vorbite, vizuale, audio-vizuale către un auditoriu mai mult sau mai puțin vast și eterogen. (Acestui nivel de comunicare i s-a dat numele de mass-media).

Înțelesul cuvântului „comunicare” își mai păstrează ecouri din sensul său arhaic însemnând „informație transmisă”, „înștiințare, știre”. Dar a comunica îndeamnă a ține legătura, ceea ce aproprie semnificația cuvântului de uzanța sa didactică. Omul nu este doar un beneficiar de semnificații, pe care le traduce în mesaje, ci și creator de semnificații.

Corelat cu felul semnelor de care se ocupă știința numită semiotică, există mai multe feluri de comunicări:

- anticii vorbeau de semne naturale și de semne convenționale;
- Ch. I. Pierce distinge:
 - Semne iconice (imaginea);
 - Semne indiciale („fumul indică focul”);

- Semne simbolice (semnul balanței este simbolul justiției).
 - E. Husserl împarte semnele în verbale și nonverbale.

a). Comunicarea verbală (prin semne verbale) – adică prin texte scrise sau vorbite – este comunicarea prin care se realizează funcția cognitivă și comunicativă a limbajului. Este importantă pentru că asigură folosirea mai multor moduri de a se exprima un mesaj și chiar alternarea acestora. Poate fi *orală* sau *scrisă*.

Comunicarea orală presupune schimbul de mesaje, prin dialog, între doi sau mai mulți parteneri, care iau alternativ rolul de ascultător și de vorbitor. Este eficientă pentru că permite emițătorului să verifice rapid cum a fost primit mesajul de către receptor și, ca urmare, să-și modifice mesajul în funcție de reacția receptorului. Are avantaje ca: naturalețe, personalizare, rapiditate feed-back.

Comunicarea orală impune o etică a capacității de a conversa. Acest tip de informatizare este însoțit de mijloace de expresie verbale, nonverbale (gesturi, mimică), paraverbale (rostirea afectivă a cuvintelor, sensul tăcerii). De aceea partenerii de conversație (în cazul comunicării didactice – institutorul și elevii) au nevoie de înzestrarea de a-și construi spontan discursul,

de a-l rosti clar, corect, logic – pe de o parte – și de a-l asculta atent, civilizat, cu interes – pe de altă parte.

Disfuncțiile unei comunicări orale sunt:

- Receptorul nu manifestă interes pentru mesaj;
- Mesajul se transmite cu pauze lungi, deranjante;
- Mesajul este înțeles greșit, datorită faptului că există blocaje în comunicare (exprimare ambiguă, context nepotrivit etc.);
- Receptorul nu are capacitatea de a asculta și întrerupe repetat comunicarea;
- Dispoziția de a participa la conversație este insuficientă etc.

„Abilitatea de exprimare orală se realizează prin însușirea capacității de conversație, de povestire și de comentare. Pentru maturizarea progresivă a acestei abilități se impune un exercițiu permanent de îmbogățire și nuanțare a vocabularului, de structurare a mesajelor în discurs coerent, de promovare și provocare a comunicării orale pentru a înfrânge inhibițiile și a disciplina dialogul, de a aprecia corectitudinea, limpezimea și precizia enunțurilor proprii sau a celor receptate.”
(Rev. Inv. primar – 2-3/1998).

Comunicarea în scris presupune o mai mare rigoare decât comunicarea orală. Are ca avantaje: o structurare mai elaborată și mai adecvată, difuzare mai rapidă, posibilitatea accesului la un număr mai mare de receptori, ușurința stocării.

Landshere și alți cercetători, analizând interacțiunile verbale dintre profesor și elev, au descoperit nouă funcții, care , care în viziunea lor acoperă evenimentele esențiale ale predării:

1. funcția de organizare – reglează participarea elevilor, organizează mișcările elevilor în clasă;
2. funcția de impunere – impune informații, metode de rezolvare, modalitatea de acțiune, sugerează răspunsurile;
3. funcția de dezvoltare – stimulează, structurează gândirea elevului, aduce un ajutor cerut de elev;
4. funcția de personalizare – interpretează o situație personală, individualizează învățarea în funcție de situația personală a elevului și prin alte tehnici pedagogice, decât interacțiunea verbală;
5. funcția de feedback pozitiv – aprobare specifică, stereotipă, respectând răspunsul elevului;
6. funcția de feedback negativ – dezaprobă stereotip, dezaprobă ironic, sau acuzator, dezaprobă specific, etc.;

7. funcția de concretizare – prezintă un material de prezentare figurativă, simbolică, invită elevul să se servească de un material, folosește tehnici audiovizuale;

8. funcția de afectivitate pozitivă – laudă, recunoaște meritul elevului, arată solitudine, încurajează, recompensează, demonstrează că are simțul umorului, folosește cuvinte afectuase;

9. funcția de afectivitate negativă – critică, ironizează, acuză, amenință, reprimă, amână vag, respinge o exteorizare spontană;

Comunicarea verbală poate fi însoțită de comunicarea nonverbală sau metacomunicare.

b). Comunicarea nonverbală reprezintă ansamblul elementelor nonverbale, instrumentele sale de realizare fiind constituite din elemente paralingvistice.

- limbajul trupului (indică poziția corpului, prin expresia feței, prin gesturi, sublinierea unor idei, gânduri, atitudini, dar, uneori și lucruri pe care n-am vrea să le comunicăm);

- limbajul spațiului (modul în care utilizăm spațiul social, personal și public);

- limbajul timpului (punctualitatea, respectarea programului, termenelor, sau chiar petrecerea timpului cu cineva);
- limbajul tăcerii (comunică, aprobă sau dezaprobă, poate exprima admirație sau păstrarea unei taine);
- limbajul lucrurilor (preferința pentru anumite lucruri, modul de aranjare);
- limbajul culorilor (culorile calde stimulează comunicarea, cele reci inhibă).

Comunicarea nonverbală exprimă atitudini interpersonale, stări afective, consolidează și nuanțează ideile transmise.

Anumite caracteristici ale comunicării pot influența procesul de comunicare. Astfel:

- repetarea înseamnă întărirea mesajului verbal;
- substituirea - înlocuirea exprimării verbale, a unei stări de spirit;
- complementaritatea – precizează tipul de relație al interlocutorului;
- accentuarea înseamnă sublinierea unor părți din mesaj sau disponibilitatea spre dialog;

- contrazicerea presupune existența unor mesaje duble în sens evident sau subtil.

Afectele fundamentale: bucuria, furia, surpriza etc. sunt gesturi reflexe, ilustratoare, adaptatoare.

c). Metacomunicarea este forma comunicării prin intermediul căreia se realizează operația de control a înțelegerii dintre parteneri. Înțelegerea, acceptarea, interacțiunea sunt dirijate la nivelul metacomunicării despre comunicare, al instrucțiunilor prezentate în raport cu actul de interrelaționare. Metacomunicarea stabilește condițiile de interpretare a discursului pentru destinatar, impunând și obligativitatea reacției de răspuns. Este și un control al atenției, înțelegerii și acordului exprimat în timpul comunicării.

Această formă de comunicare se referă mai degrabă la un nivel sugerat, decât unor clar, direct. Astfel, interlocutorii (în comunicarea didactică – elevii) trebuie să distingă comunicarea pe intervalul a trei paliere:

- ceea ce a fost spus;
- cum a fost spus;
- de ce (nivelul în care apare metacomunicarea).

Altfel spus, deoarece mesajele relaționale – cu

adresabilitate exactă, construite pentru a fi decodificate, înțelese – nu sunt nici numai verbale, nici doar neverbale, există în fiecare și o comunicare asupra comunicării, stabilindu-se relația ca mesajul dorit să genereze anumite reacții interlocutorului.

Psihologul De Vito spune că „orice comportament – (de comunicare) verbal sau, la fel de bine, nonverbal poate fi metacomunicațional”. La rândul său, R.B. Adler (1991) consideră metacomunicarea ca fiind „sarea și piperul” unei comunicări, fiind „ingredientul esențial în cadrul relațiilor personale fructuoase” fără de care efortul nu poate avea finalitate. În comunicarea destinată unei persoane și uni grup devine obligatoriu să se vorbească și despre ce se întâmplă în relația lor, ce fel de relație este. Prin metacomunicare se face trecerea de la conținut la relație, dar nu trebuie înțeleasă doar ca mijloc, ci este ea însăși comunicare menită să întărească și chiar să suplinească ceea ce lipsește în conținut: nuanțarea sentimentelor. Îndemnului sau comenzii, atitudinii etc.

d). Comunicarea paraverbală reprezintă un nivel mai profund de comunicare și operează cu aspecte și forme ale comunicării verbale și nonverbale. La acest nivel accentul cade, în principal, nu pe ceea ce este spus, ci pe cum este spus, nu pe simpla receptare a mesajului și a formelor de comunicare adiacente, ci pe

analiza acestora din urmă și pe integrarea lor în mesajul propriu-zis. Comunicarea paraverbală operează cu nuanțe și este factorul esențial în personalizarea comunicării și în perceperea autentică a mesajului.

Știința vocii umane se numește paralingvistică și are în vedere, în contextul comunicării, următoarele aspecte:

- calitățile vocii: domeniu de frecvențe, controlul mișcării buzelor, articularea cuvintelor, ritm, rezonanța vocii, viteza de vorbire;
- caracteristicile vocale: râs, plâns, șoptit, oftat;
- parametrii vocali: intensitate, înălțime, extensia vocii;
- separatorii vocali (îi, ăă, mm, aa), pauzele etc.

Ritmul prea rapid poate genera neînțelegerea mesajului, iar cel prea lent plictiseală. Pauzele între propoziții sau cuvinte pot fi folosite pentru a accentua anumite părți, pentru a da timp de gândire, a genera anticipația, a-l forța pe interlocutor să spună mai mult. Ticurile, ezitățile, repetarea necontrolată a unor cuvinte etc. sunt erori de paralimbaj. Ele trebuie esențializate și eliminate.

Păstrarea tăcerii are și ea anumite funcții comunicative:

- întărește sau tensionează relația;
- poate jigni sau împăca;
- ascunde sau scoate în evidență informații;
- exprimă acordul sau dezacordul;
- comunică o atitudine de precauție;
- ne permite să ne organizăm gândurile;
- permite interlocutorului să reflecteze asupra propriilor idei, reacții sau sentimente.

De aceea tăcerea este indicată în anumite situații:

- după ce s-a pus o întrebare;
- după ce s-au exprimat lucruri importante / pentru a le spori impactul;
- când starea emoțională este puternică;
- după ce s-a recepționat un volum mare de informații.

În comunicarea didactică un rol important îl are comunicarea gestuală. Pentru că elevii ne „urmăresc” fiecare mișcare și îi impresionează modulațiile vocii atunci când ne adresăm lor, apelăm – fără a ne opri din comunicarea verbală, pentru a nu-i întrerupe cursivitatea – la anumite mișcări:

- mișcări deictice (prin care se indică obiecte, locuri, persoane);

- mișcări ritmice (pentru a reproduce ritmul unei acțiuni sau eșalonarea, ordonarea unor obiecte);

- gesturi de reglaj, care dirijează, controlează și întrețin comunicarea (o aplecare din cap, o grimasă etc. pot determina o reconsiderare totală a strategiei discursului, în general, a comunicării);

- mișcările afective ne pot comunica stările sufletești prin care trece copilul (umerii căzuți, capul plecat, amărăciunea întipărită pe față). Cunoașterea și „citirea” corectă a unor astfel de mesaje, de către dascăl, îl poate ajuta să devină un adevărat suport pentru copil în activitatea școlară.

Exagerarea reacției mimico-gestuale constituie câteodată un mijloc de a falsifica informația afectivă. Efectul se înscrie, în majoritatea cazurilor, în sfera șantajului sentimental (ne prefacem mai supărați decât suntem față de anumite greșeli ale copiilor, pentru a evita repetarea lor).

Privirea semnificativă – de încurajare, dojenitoare – reprezintă, de asemenea, o formă de comunicare nonverbală.

Copilul trebuie să simtă și să înțeleagă semnificația privirii noastre, care poate constitui un suport, un sprijin sau un reper pentru activitatea lui viitoare.

Comunicarea tactilă este un alt aspect al comunicării nonverbale. Ea constă în atingeri ce transmit emoții pozitive, cum sunt mângâielile pe creștetul capului copilului pentru a-l încuraja, a-l aproba, a-l stimula sau dacă plânge – pentru a-l liniști. La clasă mai putem folosi și atingerile de control care vizează dirijarea comportamentului sau a atitudinilor.

Ca și componentă a comunicării pe plan afectiv, comunicarea muzicală se poate realiza cu succes prin asigurarea unui fond muzical adecvat, prin interpretarea unei melodii cunoscute etc.

Oricare ar fi formele de comunicare utilizate, este nevoie să conștientizăm faptul că noi, dascălii, avem menirea de a urmări nu numai reușita școlară a copilului, ci și reușita sa umană în toate condițiile și în toate momentele vieții și acest lucru nu se realizează decât printr-o reală comunicare pentru toate nivelurile și pentru orice context social ori tematic, folosind toate mijloacele de comunicare de care dispunem.

2.5. Bariere în comunicare

Pentru ca procesul de comunicare să fie eficient este necesar să se țină cont de toți factorii implicați. Pot apărea bariere în comunicare atât din partea emițătorului și a receptorului, cât și din partea mediului, a contextului. Există o serie întreagă de obstacole care pot duce la întreruperi sau care determină alterarea mesajului.

Prin bariere se înțelege orice lucru, fenomen sau stare care reduce eficiența și fidelitatea transmiterii mesajelor.

Barierele în comunicare pot fi determinate de:

- defecte psihice / fizice ale participanților;
- modele culturale diferite;
- experiențe anterioare diferite sau contrare;
- strategii și roluri diferite;
- prejudecăți;
- atitudini;
- percepții false;
- neîncredere, lipsă de credibilitate;
- negativism în atitudini și comportament;

- încărcarea emoțională a mesajului;
- forma inadecvată a transmiției;
- ora nepotrivită pentru comunicare;
- intervalul insuficient al comunicării;
- particularități ale mediului.

Procesul de comunicare educațională, făcând parte din procesul de comunicare în sine, se lovește de aceleași bariere ce pot interveni și modifica, perturba sau chiar bloca orice proces de comunicare.

După unii autori, cele mai frecvente bariere în comunicare sunt:

- nesiguranța asupra conținutului mesajului – prezentă mai ales în comunicarea orală, dar și în cea scrisă;
- manipularea – comunicarea trunchiată a unor mesaje, mesaje cu sensuri ascunse;
- presupunerile neexplicite sau falsele presupuneri, care pot genera receptarea unor semnificații diferite de cele intenționate de emițător. Realitatea este percepută diferit de către fiecare individ.

- Incompatibilitatea punctelor de vedere aparținând sursei și receptorului – se datorează alegerii unui mesaj nepotrivit sau a unui receptor nepotrivit;

- Camuflarea – comunicarea ambiguă în mod intenționat, pentru a duce la o interpretare greșită a mesajului;

- Interferențele – evenimente care țin de natura mediului sau de prezența altor surse mai puternice și care pot perturba atenția receptorului;

- Lipsa canalelor de comunicare;

- Ținta devine sursa aceluiași mesaj – când receptorul devine emițătorul aceluiași mesaj, dar pentru un alt receptor, apare o distorsionare a mesajului;

La nivelul relației comunicaționale specific educativă apar și alte bariere. De la comunicatorul-sursă la cel receptor se poate produce o pierdere de semnificații în raport cu atitudinea inițială.

Pierderile din procesul de comunicare educativă se datorează mai multor diferențieri între emițător și receptor: diferența de sistem de cunoștințe, diferențe de rol, stare afectivă, motivație, statut social, trăsături de personalitate.

Aceste diferențe, dacă nu sunt luate în calcul de către

educator, se pot transforma și ele în bariere ce pot duce la perturbări serioase ale comunicării educaționale. Cele mai frecvente bariere sunt de natură obiectivă, personologică și psihosociologică.

Printre barierele de natură obiectivă se observă fenomenele de prea plin în raport cu oboseala elevului sau din cauza transmiterii unui mesaj prea lung, prea redundant, care se pierde la nivelul receptorului, în speță atunci când el ajunge la elev. De asemenea, în această categorie mai intră și diferența de înțelegere a mesajului ce intervine la nivelul celor doi poli (educator – educat), care poate fi influențată de cultura și experiența ambilor parteneri ai comunicării.

Caracteristicile personologice dau ocazia vizualizării din punct de vedere psihologic atât a educatorului, cât și a elevului. Educatorul intră în relația de comunicare cu elevul, cu deprinderile, obișnuințele, ticurile sale verbale sau nonverbale și chiar cu dispoziția sa de moment. Aceste elemente dau comunicării nota sa strict personală. Relația de comunicare din binomul educațional are de suferit dacă educatorul prezintă trăsături de personalitate negative, care pot duce uneori până la blocarea actului de comunicare. Încăpățânarea, negativismul, rigiditatea sunt elemente

care, dacă se regăsesc la nivelul personalității profesorului, induc modificarea mesajului către elev.

Din punct de vedere psihosocial, rolul pe care și-l asumă cei doi poli – educatorul și educatul – se poate transforma în obstacol al comunicării. Datorită faptului că schimbul de roluri este continuu, atât la nivelul educatorului, cât și la nivelul elevului, pot apărea distorsiuni la nivelul comunicării, dacă rolurile dezvoltate de aceștia nu sunt compatibile. Un comportament prea încordat al emițătorului poate conduce la stări conflictuale și la dezvoltarea unui comportament de apărare al receptorului (elevul), care se poate transforma în indisciplină.

Acestor bariere li se adaugă altele precum: zgomotul, stresul, invadarea spațiului personal, limbajul etc.

2.6. *Competența de comunicare a educatorului – o aptitudine pedagogică*

„Educatorul nu poate fi decât răspunzător pentru atitudinea față de lume, pentru alegerea cuvântului care zidește sau dărâmă, pentru concluziile pe care le afirmă sau le sugerează, pentru măsura logicului și afectivului, pentru apelul la cunoașterea de sine și de celălalt, pentru valoarea pe care o dă aceluia care i se adresează. Măsura lui structurează, dimensionează și dinamizează. Această misiune nu și-o poate asuma numai știința.

Adevărul educatorului nu poate fi alcătuit decât pe o asemenea măsură în care încapă și dragostea și poezia și credința și visul.”L. Șoitu

Personalitatea didactică este expresia legăturii dintre un ansamblu de însușiri psihoindividuale și cerințele de rol specifice profesiei de educator. În componența ei intră mai multe variabile: pregătirea de specialitate, structurile filozofice, etice, estetice,

culturale de indicatori ai măsurii în care educatorul este format ca om; aspectul mimicii, al gesturilor și acțiunilor fizice, al modurilor de comunicare verbală și nonverbală prin care interacționează nemijlocit cu elevul.

Educatorul este o personalitate care ajută la formarea altor personalități. Procesele și însușirile sale psihice suportă un proces de specializare și vocaționalizare pe direcția cerințelor statutului și rolului de personalitate didactică. Percepția, limbajul, inteligența, atenția, motivația, atitudinile și abilitățile sale se structurează și se orientează în sens pedagogic, mediind realizarea conduitei de instruire și educare: transmitere de cunoștințe, formulare a unor instrucțiuni și indicații; oferire de răspunsuri; punere de întrebări, aprobare și dezaprobare; stimulare și încurajare; motivare; organizare și coordonare a activității de învățare; control, corecție și evaluare a conduitei de învățare.

Competența este „rezultatul cumulativ al istoriei personale și interacțiunii sale cu lumea exterioară” sau „capacitatea de a informa și modifica lumea, de a formula scopuri și a le atinge”. (L. Șoitu – 1997).

Competențele de comunicare cumulează întregul

ansamblu de abilități personale: a știi, a știi să faci și a știi să fii și să devii. De aceea implică toate formele de comunicare și de manifestare în general. Se poate vorbi despre:

- competențe directe: competențe lingvistice, discursive, situaționale, paraverbale;
- competențe indirecte, mediate: competențe psiholingvistice, intelectuale, sociale și culturale, informaționale.

Competența de comunicare în contextul didactic înseamnă eficacitate în educație.

Pentru a reuși realizarea unei intervenții educative de succes, educatorul ar trebui să dea dovadă de stăpânirea și valorificarea unor competențe de comunicare, pentru ca, pe parcursul desfășurării procesului instructiv – educativ, aceste competențe să fie formate și dezvoltate și la elevi. Aceasta presupune ca educatorul să stăpânească acele abilități, deprinderi, capacități aplicate la conținuturi și cunoștințe. Totodată el ar trebui nu numai să-l cunoască și să-l înțeleagă pe elev, ci mai ales, să-i poată comunica acestuia felul în care îl înțelege.

O relație eficientă între educator și elev conduce la înțelegerea și acceptarea din partea elevului a mesajului venit din

partea educatorului. Pentru a se putea ajunge la o relație de comunicare eficientă, elevul trebuie să aibă posibilitatea de a acționa în prezența educatorului, în sensul că el să îndrăznească nu numai să răspundă la întrebări, dar și să adreseze și să formuleze păreri personale, să dea soluții la care nu s-ar aștepta educatorul.

Relația de comunicare dintre educator și educat este influențată (dată) de modul în care educatorul înțelege să abordeze comunicarea. Există moduri de abordare care duc la eficientizarea relației, dar există și moduri care au efect opus. Printre modurile de abordare a comunicării educator – elev, care nu conduc la eficientizarea comunicării la clasă, se numără:

- modul neutru, caracterizat de absența deliberată a oricărei forme de exprimare a stării sufletești, deoarece între emițător (educatorul) și receptor (elevul) nu se stabilesc alte relații în afară de transmițător de cunoștințe și receptor al acestora.

Acest lucru duce la o relație rigidă, stereotipă între educator și elev, deoarece elevul nu-și poate permite să greșească, întrucât crede că nu ar putea fi înțeles de către educator, care s-ar putea să nu cunoască adevăratele cauze ale

greșelii.

- modul beletristic, constând în marea bogăție de sensuri la care apelează educatorul și le folosește.

Elevul nu se simte întotdeauna participant la comunicare, deoarece nu permanent cunoaște toate înțelesurile unui termen sau toate sinonimele unui cuvânt, utilizare de către profesor.

- modul administrativ, fiind un stil funcțional, care are anumite formule clișeu folosite de către educator, cu ajutorul cărora acesta efectuează doar transmitere de cunoștințe, fără a ajunge la nivelul comunicării.

- modul publicistic, care abordează o mare varietate tematică, punându-de mai mult accentul pe informație decât pe formula de prezentare și având, deci, scop mai mult de informare decât de comunicare.

Pentru contemporaneitate, a fi pedagog înseamnă, înainte de toate să știi să explici, să etalezi clar în fața copiilor un anumit conținut, să clarifici și să rezolvi metodic sarcini didactice, să-i motivezi și să-i încurajezi pe elevi să participe activ la activitatea educațională. Pentru a realiza aceste lucruri și, deci, pentru a ajunge la o comunicare eficientă, modurile de comunicare ale

educatorului cu elevii trebuie să dezvolte anumite calități:

- corectitudinea – urmărește respectarea regulilor gramaticale în ceea ce privește sintaxa, topica, dar, totodată, și corectitudinea și rigurozitatea științifică a datelor transmise de la educator la elevi, pentru a se evita înțelegerea eronată, de către aceștia, a unor lucruri, fenomene etc.

- claritatea – implică expunerea sistematizată, concisă și ușor de înțeles. Dacă aceste elemente nu sunt respectate, partea negativă se va reflecta în actul comunicării realizate de elev, care, în general, va copia și respecta modul de comunicare utilizat de educator.

- proprietatea – exprimă modalitatea folosirii de către educator a celor mai potrivite cuvinte, care să exprime cât mai exact ceea ce se dorește a fi comunicat.

- puritatea – are în vedere folosirea cuvintelor admise de vocabularul limbii literare, fără să facă loc arhaismelor, regionalismelor, argoului, jargonului, care evoluează și ele odată cu limba literară. Astfel, elevul va face efortul de a-și cizela vocabularul, încercând să fie la înălțimea cerințelor emise de către educator.

- naturaletă – constă în exprimarea firească a educatorului, fără ca la aceasta să fie observată căutarea forțată a unor cuvinte sau expresii neobișnuite care ar duce la uimirea, iritarea precum și la neînțelegere din partea copilului;

- finetea – folosirea unor expresii sau cuvinte prin care educatorul își exprimă indirect anumite gânduri, sentimente, idei, care pot avea în multe cazuri efectul de motivație a învățării sau implicare în actul comunicării.

- demnitatea – exprimarea orală numai a cuvintelor sau a expresiilor care nu aduc atingere moralei și care nu vizează în mod direct sau indirect o anumite persoană din colectivul clasei de elevi.

Educatorii cei mai eficienți în comunicare sunt cei care reușesc să treacă de la vorbirea cotidiană la cea specific educațională fără efort și în mod natural.

Mijloacele prin care își realizează educatorul vorbirea sunt multiple, dar foarte important este modul în care reușește să frazeze. Frazarea adecvată duce la claritatea transmiterii ideilor, în caz contrar receptarea mesajului de către elev ar fi eronată, elevul având astfel dificultăți. Impactul mesajului asupra elevului va fi eficient dacă educatorul alege cuvintele de valoare, care au puterea

de a exprima ideea principală, evitându-se astfel confuziile și denaturarea sensurilor.

Un educator competent în comunicare folosește acele tehnici verbale și nonverbale prin care să-l convingă pe elev că învățarea aduce bucurie și este benefică pentru educația și formarea lui.

Abilitatea educatorului de a folosi diferite tipuri de influențare poate avea un impact pozitiv asupra eficienței didactice.

Pe lângă acestea, competența de comunicare implică și un anumit grad de empatie din partea educatorului.

V. Pavelcu considera că arta de a preda presupune atât stăpânirea cunoștințelor, claritatea și plasticitatea expunerii, cât și aptitudinea deosebită de a te transpune în situația ascultătorului, a elevului. În activitatea didactică, empatia capătă valențe aptitudinale, devenind o însușire fără de care nu se poate obține eficiență maximă în profesie.

Cercetările arată că un comportament empatic al educatorului față de elev este însoțit și de un comportament bun sau ridicat empatic al elevului față de educator, iar un comportament slab empatic al educatorului față de elev este

însoțit de un comportament slab empatic al elevului față de educator.

Capacitatea empatică a unui bun educator vizează un model de identificare psihologică cu elevul, dublat de condiția păstrării unei distanțe apte să poată cuprinde întreaga problematică a clasei. Gilles Ferry sublinia faptul că distanțarea îi permite educatorului să-și mențină o stare de disponibilitate față de fiecare elev, iar apropierea îl ajută să înțeleagă empatic doleanțele și trăirile lor.

Un comportament empatic ridicat din partea educatorului va asigura și baza influenței pertinente asupra educației elevului, asupra motivației sale pentru muncă, asupra orientării sale școlare și profesionale, asupra fixării unui comportament moral, dezirabil pe măsura cerințelor societății.

Deci relația de comunicare la clasă între educator și elev, cooperarea elevului la activitatea didactică, acordul lui la stabilirea unor relații benefice depinde mai mult de competența de comunicare a educatorului, de modul în care comunică și mai puțin de ceea ce comunică.

2. 7. Stiluri de comunicare educațională și tipologii de educatori

Competența didactică, centrată pe aptitudinea pedagogică, se concretizează în stilul activității de comunicare cu elevii. Stilul constă în totalitatea procedurilor generale și specifice de acțiune permițând folosirea optimă a calităților și capacităților persoanei, ca și compensarea unor minusuri ale ei. În el se îmbină caracteristicile de conținut și cele formal – dinamice ale personalității didactice, ambele influențând asupra comunicării pedagogice.

Personalitatea didactică reprezintă filtrul care imprimă direcții și finalități nuanțate întregului demers educativ. Fiecare educator asimilează și integrează valorile și instrumentele teoretice într-un mod personal, asigură o anume îmbinare funcțională a variabilelor implicate în desfășurarea procesului educațional și intervine cu modificări adecvate în concordanță cu cerințele contextului în care are loc procesul.

Conceptul de stil pedagogic (stil de predare) s-a impus relativ recent, pe baza investigațiilor întreprinse asupra comportamentului didactic al educatorilor și, în general, asupra relației educator – educați.

Ausubel afirmă că termenul de stil de predare are înțelesuri atât de variate încât nu i se poate da o definiție clară. Totuși stilul, în opinia sa, ar putea fi circumscris în două feluri:

1) prin raportarea deosebirilor individuale la o dimensiune considerată etalon;

2) prin inventarierea unor trăsături intercorelate ce caracterizează comportamentul profesorului.

Prin prisma ultimului demers metodologic se consideră stilul educațional ca fiind o constelație de trăsături care circumscriu comportamentul educatorului în relațiile sale cu elevii.

Stilul educațional (de comunicare) scoate în evidență ceea ce este specific fiecărui profesor, nota sa personală în realizarea atribuțiilor pe care le presupune statutul său.

Chiar dacă stilul mai multor educatori se constituie relativ din aceleași elemente, ponderea și modul în care ele se corelează diferă de la unul la altul. Cercetările întreprinse au dus la stabilirea mai multor categorii de stiluri. În acest sens se pot distinge:

a) stiluri individuale care dau identitatea fiecărui educator și subsumează sub aceeași categorie cadrele didactice cu particularități stilistice asemănătoare;

b) stiluri generale, ca modalități generale de conducere și

comunicare educațională, cu valoare de strategii.

Cele mai multe cercetări s-au concentrat însă asupra delimitării și descrierii unor tipologii de stiluri. Astfel, cea mai cunoscută și evocată este tipologia produsă de K. Lewin și colaboratorii săi R. Lippit și R.K. White. Ei descriu două stiluri de bază, și anume stilul autoritar și cel democratic (stilul laissez-faire fiind, mai degrabă, un sistem de referință pentru descrierea celor două stiluri de bază).

Stilul autoritar se manifestă prin câteva caracteristici de bază:

- obiectivele generale ale grupului sunt stabilite de către conducător (educator);
- modalitățile de lucru și etapele activității sunt stabilite sau decise de către lider (educator), astfel încât membrii grupului (elevii) nu vor cunoaște în avans ceea ce urmează să se realizeze;
- educatorul este cel care decide și impune fiecăruia sarcina de realizat și colaboratorii cu care va desfășura activitatea;
- liderul (educatorul) personalizează elogiile și criticile, dar atitudinea sa este mai degrabă rece și impersonală

decât ostilă.

Stilul democratic poate fi caracterizat astfel:

- obiectivele și politicile generale ale grupului sunt supuse dezbaterii, educatorul încurajând participarea activă a tuturor membrilor;
- desfășurarea activităților (metodele și procedeele, etapele) sunt, de asemenea, rezultatul unor decizii colective;
- educatorul îi sprijină pe elevi, oferind mai multe variante sau soluții;
- repartizarea sarcinilor este decisă de grup, iar alegerea colaboratorilor se face în mod liber;
- educatorul încearcă să se comporte ca un membru obișnuit și egal cu ceilalți membri ai grupului, să fie apropiat, dar în același timp, obiectiv în aprecierile și criticile sale.

Alte cercetări au evidențiat tipologii precum:

I. Stilul punitiv – bazat pe constrângere și stimulare aversivă;

Stilul nepunitiv (afectuos) întemeiat pe căldură sufletească și activarea resorturilor motivaționale intrinseci.

II. Stilul normativ – preocupat de respectarea și aplicarea întocmai a normelor sociale și pedagogice.

Stilul operațional-concret preocupat de rezolvarea unei probleme în funcție de contextul situațional în care este plasată.

III. Stilul interogativ – centrat pe conversație;

Stilul expozitiv – centrat pe expunere și ascultare.

IV. Stilul monoteic care accentuează dimensiunea normativă a comportamentului educatorului. În acest caz, imperativele sociale, presiunile instituționale sunt cele care prevalează, trecând înaintea cerințelor și disponibilităților copilului. Întregul demers didactic este orientat în descoperirea acelor procedee care să corespundă cu precădere dezideratelor instituției școlare, cadrul didactic fiind centrat cu precădere asupra așteptărilor sociale și, în mai mică măsură, asupra celor individuale.

Stilul idiografic se află la polul opus celui monoteic. În acest caz accentul cade pe cerințele copilului, pe trebuințele sale, urmărind ca fiecare să-și descopere singur ceea ce are mai relevant. Dacă în stilul monoteic se urmărește adaptarea persoanei la un rol definit, în stilul idiografic rolul se adaptează persoanei, modelându-se după trăsăturile acesteia. Cu alte cuvinte, în cadrul stilului monoteic se produce socializarea

personalității, iar în cel idiografic – personalizarea rolurilor.

Între stilurile monoteic și idiografic există un stil intermediar, numit și stil tranzacțional, deoarece procesele din clasă pot fi privite ca o tranzacție între roluri și personalități. Prin acest stil dezideratele socialului sunt realizate prin luarea în considerare a trebuințelor și dispozițiilor individuale.

Este indispensabilă dobândirea unei conștiințe a limitelor și resurselor, atât individuale, cât și ale instituției școlare, în cadrul procesului instructiv – educativ, deoarece socializarea personalității și personalizarea rolurilor se află într-o relație de interdependență.

Asemenea tipologii nu se prezintă în stare pură. În realitate există numai stiluri individuale care se exprimă printr-o sinteză unică și irepetabilă de manifestări. Prin urmare, aceste tipologii nu reprezintă altceva decât cadre de referință pentru caracterizarea și aprecierea eficienței activității educatorilor. Adeziunea la una sau alta din aceste tipologii depinde de personalitatea, experiența și concepția filozofică a educatorului, de particularitățile psihice ale elevilor și de contextul social în care se desfășoară activitatea.

Eficiența stilului nu poate fi apreciată în sine, ci numai prin raportarea la factorii generatori care țin de personalitatea educatorului și de contextul psihosocial în care acesta este integrat.

Clasa de elevi are anumite norme, valori, coeziune, climat, sintonie modelată mai mult sau mai puțin de către educator. Există mai multe tipologii de educatori al căror stil și personalitate intervin în comunicarea educațională. Astfel, după Marchand, pot fi distinse trei categorii de educatori:

1. **educator de tip A** – plin de afecțiune, înțelegere, prietenie, cu opusul său – distant, egocentric, mărginit;
2. **educator de tip B** – responsabil, cu spirit metodic, sistematic, eficient, cu opusul său – lipsit de sistem, șovăielnic, neglijent;
3. **educator de tip C** – cu putere de stimulare, imaginație, entuziasm creativ, având opusul – inert, rutinier.

În funcție de stilul de comunicare adoptat, elevii pot distinge în educatori:

- **prieteni** – chiar dacă sunt mai în vârstă – pentru că sunt consilieri(didactici și psihologici), ocrotitori, confidenți, amici, chiar modele pentru elevi;
- **adversari** – pentru că strică chefurile copiilor, se amestecă în viața lor, nu permit să fie contraziși, sunt megalomani și inspiră teamă;

- **manipulatori** – un rău necesar pentru elevi – deoarece se erijează în arbitri morali, în distribuitori de pedepse și recompense.

În ceea ce privește randamentul elevilor(clasei), lucrurile sunt mai nuanțate. În urma cercetărilor s-a observat că un profesor autoritar, dar nu dictator și nici foarte sever, determină un randament bun al elevilor, rezultate bune la învățătură. Educatorul afectuos, cald este apreciat de către elevi și părinți pentru că asigură un suport emoțional și îi apreciază ca persoane cu o anumită personalitate. Acest educator practică un stil stimulat, laude și încurajări și, de regulă, este mai generos în evaluare, determinând astfel o mai intensă motivație pentru învățătură și comunicare.

Totodată, cercetările arată că educatorii vehemenți, exigenți sunt pentru elevii silitori, conformiști, iar cei calzi și / sau anxioși sunt mai eficienți pentru elevii modești.

Sub aspectul climatului educativ, clasa condusă de un educator autoritar(punitiv, dictator) se caracterizează prin egoism și individualism, prin ostilitate și agresivitate, dirijate, adesea, împotriva unor „țapi ispășitori” din grup. De asemenea indicele de insatisfacție(ascunsă sau nu) este foarte ridicat. Climatul educativ

– în cazul unui educator democrat – este cald, deschis, bazat pe relații amicale, sincere, iar spiritul de echipă este foarte ridicat.

Un educator bun este acela care, îmbinând în stilul său atât autoritatea cât și democrația, reușește să asigure între el și grupul de elevi, precum și între membrii grupului, o comunicare deplină, stimulând comunicarea în grup, reducând gradul de disonanță cognitivă(care poate apărea în orice situație când faptele sau informațiile contrazic credințele, judecățile, modelul, prototipul sau orizontul de expectanță), asigurând consensul, reducând numărul de erori și distorsiunile comunicaționale, împiedicând apariția unor bariere de comunicare.

BIBLIOGRAFIE

- Abric, Jean-Claude**, *Psihologia comunicării*, Polirom, 2002
- Aebli, H.**, *Didactica psihologică*, București, 1973, p. 58, 77, 81, 119,178.
- Anghel, P.**, *Stiluri și metode de comunicare*, Ed. Aramis, Buc., 2003
- Asolfi, J.P., Develay, M.**, *La didactique des sciences*, PUF, 1991.
- Atkinson Rita și Richard, Edward Smith, Daryl J. Bem**, *Introducere în psihologie*, Editura Tehnică, București, 2002
- Ausubel, P.D., Robinson, G. F.**, *Învățarea școlară*, E.D.P., București, 1981,
- Baylon, Ch., Mignot, Xavier**, *Comunicarea*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2000
- Bougnoux, D.**, *Introducere în științele comunicării*, Polirom, Iași, 2000
- Bruner, J.R.S.**, *The act of discoverey*, 1974, În: *Probleme de pedagogie contemporană*, vol. 5, București, 1974.
- Caune, J.:** *Cultura și comunicarea*, Ed. Cartea românească, Buc, 2000.
- Căliman, T.**, *Învățământ, inteligență, problematizare*, E.D.P., București, 1975
- Cerghit, I.**, *Metode de învățământ*, E.D.P., București, 1980, p. 101, 117, 130; Ibid., ediția 1983, p. 4-19, 133. Ibid., ediția 1993, p. 112,133.
- Cerghit, I.**, *Perfecționarea lecției în școală*, E.D.P., București, 1972.
- Cosmovici A.**, *Psihologie generală*, Editura Polirom, Iași, 1996
- Craia, S.**, *Teoria comunicării*, Ed. Fundației România de mâine, Buc, 2000.
- Cucoș, C.**, *Pedagogie*, Ed. Polirom, Iași, 1996; ; *ibid.*, (coord.) *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*, Iași, 1998.
- Cuilenburg, J.J., Scholten, O., Noomen, G.W.**, *Știința comunicării*, Humanitas, București, 1998.
- Davitz, R.J., Ball, S.**, *Psihologia procesului educațional*, E.D.P., București, 1978, p. 64,106, 473, 474-485.
- Debesse, M.**, *Etapele educației*, București, 1981.
- Denis, McQuail**, *Comunicarea*, Institutul European, Iași, 1999.

- Denis, McQuail, Sven, Windahl**, *Modele ale comunicării*, Ed. Facultății de Comunicare și Relații Publice “ David Ogilvy”, București, 2001
- Dinu, M.**, *Comunicarea*, Ed. Științifică, București, 1997.
- Drăgan, I.**, *Paradigme ale comunicării de masă*, Ed. Șansa, București, 1996.
- Eco, Umberto**, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Freis, E., Rosenberger, R.**, *Învățământul prin cercetare*, E.D.P., București, 1973, p. 16,80.
- Gillian Butler & Freda McManus**, *Psihologia – Foarte scurtă introducere*, Editura Allfa, București ,2002
- Golu, P.**, *Psihologia socială*, E.D.p., București, 1974. Ibid., *Învățare și dezvoltare*, Ed. Științifică și Enciclopedică ,București, 1985.
- Grandejan, E.**, *Principii de ergonomie*, Ed. Științifică, București, 1972.
- Goddard, A .,** *Limbaajul publicității* , Ed. Polirom, Iași, 2002
- Hayes N., Orrell S.**, *Introducere în psihologie*, Editura All, București, 1997
- Ionescu,M., Chiș V.**, *Strategii de predare și învățare*, Editura Științifică, București, 1992.
- Ionescu Miron și Radu Ioan**, *Didactica Modernă*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2001
- Iucu, Romiță, B.**, *Managementul și gestiunea clasei de elevi*, Ed. Polirom, Iași, 2000
- Iwy, A., E., Gluckstern, N., Iwy, B., M.**, *Abilitățile consilierului. Abordare din perspectiva microconsilierii*, Ed. Risopriret, Cluj, 1999
- Jinga, N., Istrate, El.**, (coord.), *Manual de pedagogie*, Ed. All Educațional, București, 1998, p. 201-202.
- Joita, E.**, *Management educațional; profesorul – manager: roluri și metodologie*, Ed. Polirom, Iași, 2000

Jude, Ioan, *Psihologie școlară și optim educațional*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002

Kapferer, J., N., *Căile persuasiunii – Modul de influențare a comportamentelor prin mass media și publicitate.*, Ed. Comunicare.ro, Buc, 2002.

Kneller, G.F., *Logica și limbajul educației*, E.D.P., București, 1973, p. 56,83,85, 86.

Leroy, G., *Dialogul în educație.*, E.D.P., București, 1974, p. 9,19,20,23, 65-66, 100, 126.

Litzler, D., *L'evaluation.*, în: *Nouvelle réve pedagogique*, Paris, nr. 1-4, 1985

Marcus, S., *Timpul*, Ed. Albatros, București, 1985, p. 53, 196-197.

Marcus, S., *Empatia și relația profesor – elev*, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1987

Marinescu, Valentina: “Introducere în teoria comunicării”, Ed. Tritonic, Buc, 2003.

Mayer-Eppler, W., *Problemes informationelles de la communication parlee*, în: *Communication et Languages*, Paris, 1963, p.23.

Mialaret, G., *Introduction à la Pedagogie*, PUF, Paris, 1964, p.86.

Mucchelli, A., *Arta de a influența, Polirom, 2002*

Neacșu, I., *Metode și tehnici de învățare eficientă*, București, Ed. Militară, 1990

Neculau, A., *Liderii și dinamica grupurilor*, Ed. Științifică și enciclopedică, Buc. 1977

O Sullivan, T. Hartley, J., Saunders, D., *Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile cultural.*, Ed. Polirom, Iași, 2001.

Pailliar, I., *Spațiul public și comunicarea*, Polirom, Iași, 2002

Pânișoară, I., O., *Comunicarea eficientă – Metode de interacțiune educațională*, Ed. Polirom, Iași, 2003

Pedler, E., *Sociologia comunicării*, Ed. Cartea Românească, Buc, 2001.

Pop, D., *Introducere în teoria relațiilor publice*, Ed. Dacia, Cluj, 2000

Popescu, P., Roman, I., *Lecții în spiritul metodelor active*, E.D.P., București, 1980.

Prelici, V., *A educa înseamnă a iubi*, E.D.P., București, 1997

Radu Ioan (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Editura Polirom, Iași, 2001

Reuven Feurstein, *Experiența învățării mediate în clasă și în afara acesteia, Programul de Cercetare Cognitivă*, Universitatea din Witwatersrand, Editura ASCR, Cluj, 2002

Revista Învățământul primar, nr.2-3/ 2000, 2003

Rubinstein, L., *Existență și conștiință*, Ed. Științifică, București, 1962.

Salade, D., *Educație și personalitate*, Ed. Casa Cărții de Știință, Buc. 1995

Shanon, C.F., *The Mathematical Theory of Communication*, University of Illinois Press, Urbana.

Șoitu, L., *Pedagogia comunicării*, EDP, Buc, 1997

Văideanu, G., *Educația la frontiera dintre milenii.*, Ed. Politică, București, 1988.

Watzlawick, P., Helmick-Beavin, J., Jackson, D., 1967, trad. Fr., 1972, *Une logique de la communication*, Seuil, Paris.

Wiener, N., *Cibernetica*, Ed. Albatros, București, 1996.

Zlate M., *Introducere în psihologie*, Editura Polirom, Iași, 2001

CUPRINS

CAPITOLUL I

COMUNICAREA UMANĂ.....	1
Retrospectivă asupra comunicării.....	1
Comunicarea informațională cibernetică.....	2
Comunicarea ca situație tehnică.....	5
Comunicarea psihosocială.....	7
De ce comunicăm.....	11
Pentru ce comunicăm.....	13
Cum comunicăm.....	17

CAPITOLUL II

COMUNICAREA DIN PERSPECTIVĂ EDUCAȚIONALĂ.....	21
Relația educator – educat.....	21
Implicații ale afectivității în relația educator – educat....	26

Comunicarea educațională.....	32
Forme și niveluri de comunicare.....	43
Bariere în comunicare.....	58
Competența de comunicare a educatorului – o aptitudine pedagogică.....	63
Stiluri de comunicare educațională și tipologii de educatori.....	72
BIBLIOGRAFIE.....	81

